

Önkép és magyarságkép a Baranya megyei németeknél

1986-1987-ben a Baranya Megyei Tanács szorgalmazására, megyei program részeként több intézmény – a Baranya Megyei Levéltár, a Janus Pannonius Tudományegyetem Történelemtudományi és Nemzetiségi Intézete és a budapesti Állami Gorkij Könyvtár nemzetiségi osztálya – összefogásával indult itt a nemzetiségek sokoldalú helyzetfelmérő szociológiai vizsgálata. A kutatás olyan tények és összefüggések feltárására törekedett, amelyek fényt vetnek a nemzetiségi identitástudat megőrzésének, erősítésének feltételeire, illetve lehetőségeire, módozataira. Ekkor már ezernyi jel tanúsította: erősödik a társadalomban az önismeret igénye, ha pedig igazán tudni akarjuk, kik és milyenek vagyunk – alaposan meg kell ismernünk hazai nemzetiségeinket is. Helyzetüket, tudatukat, igényeiket. S azt is, mit gondolnak a többségi nemzetről, a magyarról.

A kutatásra Baranya megye 12 olyan két vagy több nemzetiséglakta településén került sor, amelyek az elmúlt évtizedek gazdasági, demográfiai, történelmi eseményeinek szemszögéből jellegzetesnek tekinthetők. A vizsgálat végső szakaszára kijelölt települések kiválasztásában, akárcsak a helyi felmérés megszervezésében Füzes Miklós, a Baranya Megyei Levéltár főmunkatársa játszott döntő szerepet.

A kutatott települések népességének nemzetiségi összetétele^[1] a következőképpen alakult: Mecseknádasd (Nadasch): német 82 %, magyar 18 %; Gyód (Jód): német 73 %, magyar 27 %; Bóly (Bohl): német 53 %, magyar 47 %; Nagynyárád (Grossnearad): német 48 %, magyar 52 %; Nagykozár (Kozar): német 31 %, magyar 29 %, délszláv 40 %; Dunaszekcső (Seetschke): német 31 %, magyar 68 %, szerb 1 %; Vokány (Wokan): német 30 %, magyar 70 %; Gödre (Kédri): német 23 %, magyar 77 %; Mágocs (Magotsch): német 22 %, magyar 78 %; Kátoly (Khatol): német 18 %, magyar 10 %, délszláv 72 %; Hidas (Hidas): német 10 %, magyar 90 %.

A nemzetiségi lakosságból 10 % reprezentatív mintán (helybeli pedagógus kérdezőbiztosok által) 114 kérdésből álló, névtelen és önkéntes kérdőív segítségével vizsgáltuk a kérdést, amiből itt most csak a jelzett témakört mutatjuk be a 721 válasz alapján.

Elsősorban azt vizsgáltuk, hogy mennyire objektív és összetett bennük a saját nemzetiségi csoportról és a „külső csoportról” kialakított kép, hogyan érzékelik „másságukat”, milyenek a megkérdezettek ismeretei, hogyan befolyásolják képzeteiket, véleményüket az eltérő településtörténelmi sajátosságok vagy a társadalmi demográfiai változók, és milyen az együttélő csoportok egymáshoz való viszonya. Ennek céljából összevetést, összehasonlítást – illetve megkülönböztetést – kértünk tőlük, egyrészt: 1) saját nemzetiségi csoportjuk és a többségi magyar lakosság között, 2) másrészt, saját csoportjuk és a baranyai délszláv nemzetiség között. Ugyanakkor más típusú kérdésekkel visszatértünk ezeknek az összefüggéseknek a vizsgálatára, konkrétan arra a kérdésre, miként vélekednek a határokon túl élő magyar kisebbségekről, valamint a háború után Baranyába betelepített magyar népcsoportokról.

A két pontra vonatkozó kérdéseink a következőképpen hangzottak: „*Véleménye szerint miben különbözik leginkább a német nemzetiség a magyartól?*”; „*Véleménye szerint miben különbözik leginkább a német nemzetiség a horvát, illetve a szerb nemzetiségtől?*”

A véleményeket zárt kérdéssel vizsgáltuk, s a megadott válaszok mellett lehetőséget nyújtottunk az ezektől is eltérő – máskülönben jelentéktelen számúnak mutató – „egyedi” vélemények számára is.

A felmérés évében – 1987-ben – a nemzetiségek „kérdőíves” vizsgálata (ahogyan a falusi lakosság szemében ez megjelent) Magyarországon újszerű és szokatlan dolognak számított az addigi néprajzi vagy helytörténeti vizsgálatok után. Ezért, de más okokból is számítottunk a kutatásba vont személyek bizonyos fokú tartózkodására, óvatosságára, esetleges bizalmatlanságára, ezekből következően még a névtelen és önkéntes, helyi pedagógusokkal alkalmazott kérdőív némely válaszána megkerülésére, megtagadására is. A fenti két kérdés esetében ez úgy mutatkozott, hogy az első esetében csak a

megkérdezettek 71 százaléka válaszolt. A második kérdés esetében viszont a beérkezett válaszok számát befolyásolta az a tény is, hogy saját tapasztalatok híján egyesek nem tudtak összevetést tenni a német és a horvát vagy szerb csoport között, így itt csak 63 százalékuk válaszolt.

1. táblázat

Véleménye szerint miben különbözik leginkább a német nemzetiség

A válaszok megnevezése a magyartól a horvát illetve a szerb nemzetiségtől

	Válasz	%	válasz	%
Nyelvében	256	50	269	59
Viseletében, szokásaiban	123	24	69	15
Belső tulajdonságaiban	41	8	9	2
Kultúrájában	36	7	32	7
Egyéb téren (több tényező)	26	5	14	3
Nemzeti tudatában	20	4	55	12
Külső fizikai jellemzőiben (arc, haj, termet, stb.)	10	2	9	2

Összesen	512	100	456	100

A válaszok megoszlása alapján úgy tűnik, a német kisebbség közelebb érzi magát nemzeti tudatában a magyarsághoz, mint más, vele együtt élő kisebbséghez: a szerbekhez vagy a horvátokhoz. Magyarázat lehet erre a megkérdezettek kétkultúrújúságában jelen lévő magyar elem, a magyar kultúra ismereti és érzelmi közelsége, a kettős kötődés tudati megnyilatkozása, és általában a magyar társadalmi-kulturális közeg mindennapos, többségi jelenléte, ellentétben a kisebbségben lévő, ritkábban jelen lévő és a németek által jóval kisebb mértékben vagy csak felületesen ismert délszláv kultúrával. De akad más magyarázat is, amely szerint a horvátok nemzeti tudati különbözősége abban állna, hogy *„büszkén vallják horvát voltukat”*, ellentétben a németekkel.

Az általános kulturális különbségeknek megnevezett viszonyok tekintetében már nem nagyok a csoportok közti eltérések: a válaszadók 7 százaléka véli leglényegesebb megkülönböztető vonásnak a kulturális jegyeket.

A belső tulajdonságoknak, valamint az antropológiai jerlegzetességeknek (arc, haj, termet, stb.) csekély jelentőséget tulajdonítanak a megkérdezettek, de itt is akad olyan vélemény (az adatközlők 2-8 százaléka), amely szerint ezek a leglényegesebb megkülönböztető vonások. Végül is a nagy többség véleményét fejezik ki azok a válaszok, amelyek szerint e téren *„nincsenek különbségek, mert már elmosódtak”* (Bóly, 50-59 éves nő); *„szerintem ma már nem különböznek tőlünk”* (Mecseknádasd, 50-59 éves nő).

Nem érdektelen a baranyai német lakosságnak a „belső tulajdonságok” és az „egyéb” válaszcsoportokban felsorolt csoportjellemzőinek bemutatása, függetlenül ritka előfordulásuktól.

Leginkább az etnikai jellemzők állandóságát bizonyítják ezek is, de ugyanakkor felvetnek egy érdekes, talán további kutatások által elmélyítendő szempontot: önismeretükre vonatkozó sztereotip vonások változatainak szegénysége,^[2] és általában az e téren tapasztalható szűkszávaságuk ellentétben áll a betelepített székelyek – a „külső csoport” – jellemzésénél konstatált bőbeszédűségükkel, ismereteik sokrétűségével. De úgy tűnik, ezek a csekély számban felsorolt jellemzők is joggal emlékeztetnek arra a kutatók által leszögeezett tényre, hogy saját csoportunkat hajlamosabbak vagyunk kedvezőbben értékelni, mint egy külső csoport tagjait.

Válaszaik mindenesetre tükrözik nemzetiségi önismeretük szintjét, s többüknek alkalmat szolgáltatottak az önvizsgálatra, a viszonyításra, a nemzeti lényeg támpontjainak keresésére, meghatározására.

A válaszadók néha egyszerre használnak kedvező és kedvezőtlen tulajdonságokat önjellemzésükre, s a felsorolt sajátosságok valóban a „nemzedékről nemzedékre átadott” tudás régebbi, kissé fakult tárából kerülhettek elő. Nehéz feladat várna a kutatóra, ha most el kellene döntenie és kiválasztania a beérkezett válaszok közül, melyek tartalmazznak valós tényállást, és melyek azok, ahol véget ér a tárgyyszerű észlelés, és torzult értékeléssel állunk szemben, azaz előítéllettel, amely természetesen lehet negatív, de pozitív töltetű is. (Mint ahogyan egyik válaszadónk szóhasználata ráérezett erre: „*nincsenek rossz előítéleteim*”.)

De, ítélezés helyett soroljuk fel inkább vázaltszerűen a leltárba vett vonásokat. Kevésbé fakadnak önjellemzésből – amint gyakoribb ez a baranyai délszlávok esetében –, de nem is kimondottan idealizáltak. Ezek szerint: a svábok (alkatilag) szorgalmasabbak, munkaszeretőbbek^[3], meggondoltabbak, mint más, együttélő lakossági csoportok; nem máról holnapra élnek, mulatoznak, hanem a munkából csinálnak értékelvet; a svábok összetartók, segítik egymást; a szerbek agresszívebbek a németeknél; a svábok büszkébbek; a németek nagyhangúak; „*meglovagolják németiségüket*”; „*a németek idegenek maradnak, úgy érzik, nekik többet kell produkálniuk ahhoz, hogy érvényesüljenek*”; „*a svábok dolgozabbak*”; „*a svábok szorgalmasabbak, takarékosak*”; „*viselkedésükben különböznek*”; „*munkamoráljukban különböznek, de ez a mai fiatalokra nézve kevésbé igaz*”; „*a fiatal generáció semmiben sem különbözik, az idősebbek belső tulajdonságaikban (szerények, visszahúzódoak, dolgozók és szokásaikban különböznek)*”).

A németek munkaszeretetének elismerése, történelmi gyökerei tárulnak fel a válaszokból. A baranyai német kultúra sajátos értékrendjét és magatartásmeghatározó erejét vizsgálva, s összevetve azt a magyar kultúra azonos vonatkozással, Andrásfalvy Bertalan 12-13 pontba foglalta a legjellemzőbb eltéréseket. Ezek közül a 11. pont a „*szorgalom, az emberi teljesítőképesség szinte természetellenes tisztelete....a legfőbb emberi értékmérő*”, bár ezeket a vonásokat inkább egy régebbi időszakra (1930-ig menően) tartja érvényesnek, hiszen a mezőgazdaság „szocialista” átszervezése alapjaiban változtatott a helyzeten, de elismeri, hogy a magyar és a német népcsoportok értékrendje ma is eltérő sajátosságokat hordoz.

Feltételeztük, hogy a németek által közvetlen tapasztalatból vagy csak közvetve – esetleg még úgy sem – ismert magyar népcsoportok iránt bizonyos fokú érdeklődést mutatnak. Ebben nemcsak ismereteik vizsgálatára törekedtünk, hanem a többségi magyarság sorsa, történelme iránti nyitottságukat is igyekeztünk feltárni.

Nagyon érdekes és sokszor részletes válaszok gyűltek össze, annál is inkább, mert itt a megkérdészetek a kérdés megszerkesztése révén nyitott válaszlehetőséggel élhettek, amelynek ugyan bonyolultabb volt a feldolgozása, de az eredmények kárpótolnak az erőfeszítésért.

A fölített három kérdés közül az egyik a szomszédos országokban, hozzájuk hasonlóan nemzetiségi sorban élő, a másik kettő pedig a hazai, környezetükben élő, Bukovinából, illetve Felvidékről érkezett magyarokkal (székelyekkel) kapcsolatos vélemények iránt érdeklődött. A három kérdés közül az elsőre több válasz érkezett, mint a következő kettőre, s összevetve a délszláv kérdőívek eredményeivel megállapíthatjuk, hogy a baranyai németek tényismerete ezen a téren gazdagabb, magasabb színvonalú, mint a megyében élő délszlávoké.

Mielőtt részleteiben elemeznénk a válaszokat, még megjegyezzük, helyzetfelmérésünk sokat veszített időszerűségéből, legalábbis a téves, zavart információkat illetően, ugyanis felmérésünk éve – 1987 – óta fordulat következett be a magyar kisebbségekhez való hivatalos hazai álláspontban, aminek eredményeként a tömegkommunikáció gyakoribb beszédteává avatt sorsukat. Így, az alábbiakban elemzett tájékozatlanság – úgy ítéljük – már csak egy, a múltba vesztett történelemoktatás hiányosságait, mulasztásait példázza ékesen.

1) A határainkon túli magyarokat illetően két ellenpólus: Románia és a Nyugat. A leginkább az illető országról tájékozottak, ahol magyarok élnek, a helyzetet illetően azonban általánosságokra támaszkodnak, és az információ forrását is gyakran a „hallomás”-ban jelölik meg. Jellemző megfogalmazások: *„Romániában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Ausztriában élnek még magyarok”*; *„a szomszédos országokban, sőt az egész világon”*; *„az egész világon szétszórva”*; *„Romániában a legtöbb. Napirenden vannak a nemzetiségi konfliktusok. Még Csehszlovákiában, Jugoszláviában, a Szovjetunióban (is élnek), és az emigránsok”*. *„A környező országokban él a legtöbb, de az egész világon megtalálhatók. Romániában nemzetiségi viták vannak.”*

Sok a téves információ is, ilyen válaszokat kaptunk: *„A Csehszlovákiában élő magyarok nem nagyon szeretik az itteni magyarokat”* (Mágocs, 15-19 éves nő); vagy más általános megjegyzéseket. Érdekesen különbözik a tájékozottság foka településenként: Vokányban, Mágocson például a megkérdezettek jóval kevesebbet tudtak mondani e tekintetben, mint a mecseknádasdiak, akik talán a leginformáltabbnak bizonyultak.

2, 3) A székelyekre általában és a betelepített magyarokra vonatkozó kérdésekre, mint említettük, kevesebb válasz érkezett, ugyanakkor tudásuk összetettségét értékelve megállapíthatjuk, hogy e téren sokkal tájékozottabbak, ezek a kérdések jobban megmozgatták a nemzetiségi tudat „mélyvizeit”.

A gyakori *„nem tudom, kicsodák”*, *„nem volt kapcsolat velük”*, *„semmit nem tudok”*, *„nem hallottam róluk”*, *„nem tudom”*, *„mindenhol élnek”*, *„nem nyilatkozom”* válasz, azaz válaszerülés mellett fellépnek még a *hamis* vagy *teljesen zavart* információra építő groteszk válaszvariációk is. Ezek szerint például a székely *„a románoknak egy fajtája”* lenne, vagy, *„egy idegen nép, nem magyarok, akiket határőrséggel bíztak meg, ezért kiváltságokat kaptak. Elmagyarosodtak”* – például ezeket tudja róluk egy 50-59 év közötti mecseknádasdi férfi. Ide sorolhatunk még olyan válaszmonstrékat, mint: *„balkáni nép”* (Vokány, 20-24 éves férfi), *„román-magyarokról nem sokat tudok”* (Kátoly, 30-39 éves férfi), *„az első időkben nehézségek voltak a románokkal”* (Mágocs, 30-39 éves nő), *„Erdély-Havasalföldről származnak”*, stb.

A teljes vagy részleges tájékozatlanság a legfiatalabb korosztálynál (15-19 éveseknél) a leggyakoribb. De az elmúlt években ez nem kizárólag a német nemzetiséget jellemezte: Albert Gábor írja: *„A csángók és a bukovinai székelyek ügyében az egész magyar társadalom egyetemesen tájékozatlan. Így fordulhat elő olyasmiről, hogy például sokan még azt sem tudják, milyen nyelven beszélnek a székelyek.”*^[4]

A kutató számára, aki igyekszik kerülni bármely érzelmi azonosulást a valamikor hontalanná vált kisebbséggel, lehangoló, de ugyanakkor magyarázható a számos esetben előforduló, székelyeket illető szélsőséges, indulatos megjegyzés. Sok mindenre lehet ezekből következtetni, elsősorban jellemző, hogy – kevés kivételtől eltekintve – székelyeken túlnyomóan a Baranyába (is) betelepített bukovinai székelyeket, esetleg moldvai csángókat értik. A hányatott sorsú népcsoport, Baranyába érkezvén, igencsak ellentmondásos helyzetbe került. A székelyek betelepítésének egyik kutatója így ír erről a hatvanas évek végén: *„a büntudatban megriadt németek felizgatott fantáziája csavargó nomád népet vélt látni a sok szenvedésben megviselt, kétségtelenül nem valami piacos megjelenésű székelyekben”*.^[5]

Albert Gábor árnyaltabban kezeli a témát, s jóllehet célja a betelepített székelyek „rehabilitációja” volt, elfogultság nélkül beleértett a sváb lakosság helyzetébe is.^[6] Szimpátiával ír a hazát kereső magyar népcsoportokról, regisztrálja az akkoriban keletkezett előítéleteket, s azt a tényt, hogy az akkori magyar állam magatartását milyen módon befolyásolta kényszerítőleg a földszerzés szüksége. Ezek magyaráznák meg azt a körülményt, hogy a székelyek betelepítését Baranyába erős ellenszenv kísérte az ott élő németek részéről.

„Ha a felvidékiek voltak a telepések arisztokratái – olvassuk könyvében -, akkor a csángókat a jobbágyok rendjébe kell sorolnunk (...) kiéhezve, toprongyosan érkeztek meg,...rozoga szekéren, fáradt lovakkal, lerongyolódott családdal, számtalan gyerekkel állítottak be az ellenséges sváb falvakba, (...) széltében-hosszában másról sem lehetett hallani, mint a 'csángó cigányok' lustaságáról. Dolgozni nem szeretnek, csak betelepednek a gazdag svábok házába, és addig maradnak ott, míg fel nem esznek mindent”. A méltatlan vádakban rejlő szemernyi igazságról is szó esik azért, az érem 'másik oldaláról'.^[7] Bodor György, a székelyek betelepítésének tapasztalataira emlékezve részletesen hangsúlyozza, miként kellett legyőzni a helyi ellenállást, megszerezni a földet és kiosztani azt a székelyek között.^[8]

Ezeknél a kérdéseinknél tehát a különböző válaszok hangsúlyosan tartalmazznak negatív értékelő mozzanatot, mélyebbről jönnek az indulatok. Ilyen példákat hozhatunk föl: a székelyek „jöttek, kizavarták az embert a házából, aztán csak bementek” (Kátoly, 50-59 éves férfi); „bementek az üres házakba, az itteniek nem tapsoltak” (Vokány, 4-49 éves férfi); „igényeltek, s ez ugyancsak nem tetszett a német lakosságnak” (Mecseknádasd, 25-29 éves férfi); „mint megszállók jöttek, sok joggal” (Mágocs, 4-49 éves nő); „megkapták a legszebb házakat, az ólakban benne voltak a disznók. De most már hiába hánytorgatjuk fel” (Vokány, 4-49 éves nő); „vannak itt is ilyenek: 'felvidékiek', 'telepések'. Örülünk, hogy ha békén hagynak, és ők is, ha mi őket. Ki kellett jönnünk a házunkból miattuk.” (Vokány, 60 feletti nő); „mindig bicska lapul a zsebükben, agresszívak” ^[9](Mecseknádasd, 25-29 éves férfi); „lelkifurdalás nélkül ültek bele más javaiba”.

Ezek a válaszok mindenképpen utalnak a sztereotip képzés mechanizmusára is: szaknyelven szólva, itt az információt kedvezőtlen ingerhez, ingerövezetbe, asszociációs mezőhöz társítottan ítélték meg, majd túláltalánosították. Ezek a vélemények nem származnak mindig a betelepítés során szerzett személyes tapasztalatokból, hiszen sok közöttük a fiatal (és az olyan településbeli, ahová nem költöztek székelyek vagy felvidékiek, bár a népességmozgás itt azért nem zárja ki a közvetlen élmény lehetőségét). Nyomon követhető azonban, hogyan indult el egy eseménysor kapcsán egy előítélet-láncolat, amelyet – a szociálpszichológusok tanúsítják – már ellenkező tényállást bizonyító információval, saját pozitív tapasztalattal is nehéz eloszlatni: a sztereotípiaképzést tanulmányozó szakirodalomban számos szerző állapítja meg azt, hogy ezek makacsul fennmaradnak akkor is, ha egy sztereotípiát hordozója saját elvárását meg nem erősítő információval találkozik. Így, a létező előítéletek megváltoztatásának lehetősége inkább csak elméletben adott.^[10] Ezek visszaszorulnak a társadalmi tudat felszíne alá, de olykor előbukkannak, s létüket, hatásukat számos jelenség érzékelteti.^[11]

Az előítéletek kialakulását illetően, több szakember említi a sztereotípiaképzés megismertető (kognitív) alapjainak fontosságát, s az előítéletet eleve információfeldolgozási torzulásként magyarázzák.^[12] Egy másik – pszichoanalitikus ihletésű – magyarázat szerint, előítéleteinkkel saját nemkívánatos tulajdonságainkat vetítjük ki másokra, egy „külső csoport” feletti felsőbbrendűség hirdetésével.^[13]

Gordon W. Allport, az előítéletek természetrajzát elemezve, a következő meghatározást adja: „Az előítélet valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellemséges attitűd, melynek alapja pusztán annyiban van, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik, és ennek következtében feltételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik.”^[14]

A székelyekre vonatkozó előítéletek viszonylag hosszas fennmaradását Albert Gábor érdekes módon arra a körülményre vezeti vissza, hogy ez a néprajzi csoport mindmáig megőrizte viszonylagos etnikai különállását, nem szívódott fel nyomtalanul, így „rossz hírük is túlélte a negyvenes éveket.”^[15]

Visszatérve az elemzésre váró válaszokra, maradjunk abban, hogy bár ez a „rendezési koncepció” – a ki- és betelepítés^[16] - történelmileg hosszú távon fölkavarta az érzelmeket, a fenti példák nem a minta nagy többségének véleményét és ismereteit jellemzik, s ott, ahol az együttélés huzamosabb emberközelséget biztosított, mint például az általunk vizsgált települések közül Hidason (ahová 221 családból álló csoportot irányítottak az akkori szervezők) és Véméden (ahová 1945-ben 114 székely telepés család érkezett), és ahol az ismeretek elmélyítésére másféle alkalom nyílt, a megkérdezettek sokkal valóságosabb és pozitívabb képet alakítottak ki róluk, reálisabb értékítéletet mondanak. Nézzünk

néhányat ezek közül a válaszok közül is: „Bukovinából telepítették őket. Dolgoznak, beilleszkedtek”; „a romániai magyarok semmivel jöttek, a szlovákiai magyarok ingóságaiikkal érkeztek”; „a székelyek könnyebben beilleszkedtek, mint a szlovákiai magyarok”; „a székelyek rendes, szorgalmas emberek”; „a mi falunkba (Mecseknádasd) nem telepítettek székelyeket, a szlovákiai magyarok legtöbbje elköltözött”; „a kitelepített németek tulajdonát (ház, állat, föld) megkapták, jó alapokkal kezdhettek új életet. Önhibájukon kívül sok volt kezdetben az összetűzés az itt élő svábokkal. (Ez elkerülhetetlen volt, a körülmények kényszerítették mindkét felet)”; „szívesen házasodnak sváb leányokkal”; „ugyanúgy jártak, mint mi, ami a kitelepítést illeti, de őket anyagilag támogatták. Tőlünk mindent elvettek” – és még sorolhatnánk az ilyen és hasonló válaszokat.

A fokozott összetettség itt is igazolja a társadalomlélektani elméletet: összefügg az ismeretek gyarapodásával, a tapasztalattal. A fiatalabb nemzedék soraiban, és azok között, akik nem élnek együtt telepésekkel, gyakoribbak a tájékozatlan vagy az előítéletes válaszok. Azokon a településeken viszont, ahol a betelepített magyar családok (szoros) kapcsolatba kerültek a helybeli német lakossággal, és évtizedek óta együtt élnek és dolgoznak, az interetnikus kapcsolatokra vonatkozó kérdéseknél változatosabb válaszokat gyűjtöttünk. Szó esik ezekben a székelyek hazaszeretetről („a székelyek a magyar hazaszeretet mintaképei”), történelmi fejlődésük jellegzetességeiről („nagyon jól őrzik hagyományaikat”), találkozhatunk a beilleszkedésük iránti együttérzéssel, még ha itt is kiütköznek az együttélés eleinte kényszerű elemei („nehéz volt megszokni egymás szokásait”), a telepések közötti eltérések érzékelésével („a felvidékiek hozhatták vagyonukat”), stb.

Megemlítünk még egy információforrást, amelyet elvétele bár, de hangsúlyoznak válaszadóink is: a könyveket („ismerem történelmüket a könyvből”).

A válaszok tartalomelemzésének utóhangja és zárómondata lehetne az a megfogalmazás, amely egy 5-59 év közötti mágocsi asszonytól származik: „a világháború után mindezt el kellett felejteni és össze kellett szokni.”

[1] A nemzetiségi községek előzetes adatai. Baranya megye. Tanácsi minősítés, KSH, 1980. 14-19.old.

[2] A lehetőségek milyen széles skálája állhatott volna rendelkezésünkre, azt Allinger Jánosnál, Hidas község történetének megírójánál láthatjuk, aki oldalakon keresztül jellemezte az 1945 előtti hidas német típust. Ld. Albert Gábor: Emelt fővel. 1983. 399-402. old.

[3] Erre vonatkozóan ír Andrásfalvy Bertalan A nemzetiségi és néprajzi csoportok szerepéről című tanulmányában a különböző néprajzi csoportok eltérő értékrendjéről és a sváboknak „az önkímélést nem ismerő” szorgalmáról. Baranyai Levéltári Füzetek. Pécs, 1985. 72.sz. 454. old. Uő írja másutt: „Aki sváb, annak az életben a legnagyobb öröme az volt, ha társai, s azok legtekintélyesebbjei szorgalmát és takarékoságát dicsérték. (Munkára) éhes sváb – a legnagyobb dicséret”. Ld.- Andrásfalvy Bertalan: Ellentétes értékrendek összeütközése és polgárosodás. In: Tiszatáj, 1973. 8. Sz. 105-110. old.

[4] Albert Gábor, i.m. 413. old.

[5] Földi István: Madéfalvától Szekszárdig. 1987. 250. old.

[6] Albert Gábor, i.m. 253. old.

[7] Uo. 417.old.

[8] Bodor György: Székely honfoglalás 1945-ben. Forrás. 1975.

[9] A székelyek „bicskás” jellemzése ez esetben egyike az állandónak bizonyuló nemzeti

sztereotípiáknak.

[10] Ld. David Hamilton, Terence L. Rose: A látszatkorreláció és a sztereotip nézetek fennmaradása – Szociálpszichológia (vál. Hunyady György), Bp. 1984. 391-422. old.

[11] Stark Ferenc: Nemzetiségkép a mai magyar politikai és közgondolkodásban. Bp. 1988. 5-17. old.

[12] Ld. H. Tajfel: Cognitive aspects of Prejudice. J. Soc. Issues, 1969. 4. Sz. 79-97. old.

[13] Patricia Linville: Az összetettség – szélsőségesség kapcsolata és az életkoron alapuló sztereotípiaképzés – Szociálpszichológia (vál. Hunyady György), Bp. 1984. 422-469 old.

[14] Allport G.W.: Az előítélet, Bp. 1977.

[15] Albert Gábor. I.m. 413. old.

[16] Füzes Miklós: A népesség anyanyelv szerinti összetételét befolyásoló tényezők Délkelet-Dunántúlon 1941 és 1949 között. III. (A németek kitelepítése). Baranyai Helytörténetírás Évkönyv, 1988-1989.